

En Hij blijft haar werkelijkheid maken door den H. Geest in het hart en leven Zijner kinderen. Met eigen hand heeft Hij de lamp van het genadeverbond ontstoken in ons duister-geworden paradijs.

Hij zal volkomen uitkomst geven.

F. C. M.

KERKELIJKE LEVEN.

De werkwijze der Generale Synode.

I.

Reeds spraken wij in onze Synode-indrukken de gedachte uit, dat er aan de werkwijze der Synode iets hapert.

Dat de Synode van Utrecht niet zulk een bevrediging schonk, als gehoopt mocht worden, behoort voor een niet gering deel daaraan te worden geweten.

Nu waren we voornemens tegen de volgende Synode D.V. dit punt nog eens te berde te brengen.

Maar inmiddels werden er vele redactie-pennen in den inkt gedoopt om ideeën daarover ten beste te geven.

Daarom komt het ons niet onwenselijk voor in aansluiting daarmee er thans ook iets over te schrijven, wat dan, zoodra de volgende Synode in 't zicht is, nog eens gememoreerd kan worden.

Het lijkt mij het best, dat ik voor deze week eerst anderen het woord geef, opdat men van de verschillende verbeteringsvoorstellen een overzicht krijg.

De oudste brieven heeft in deze Ds J. H. Landwehr van Rotterdam.

Hij schreef in zijn Kerkbode:

„De zaken, rakende de Liturgie, zijn terwille van den weinigen tijd, die beschikbaar was, niet behandeld gelijk velen het wel wenschten.

Wij maken hiervan aan niemand een verwijt, maar meenen bij vernieuwing even de aandacht erop te moeten vestigen, dat de werkwijze der Synode zal moeten veranderd worden. Reeds vroeger schreven wij daarvan. In het nr van 26 Mei 1917 kwam om dit voor:

„Wij zouden daarom het volgende onder de aandacht willen brengen. Is het niet mogelijk, dat de sectiën in de eerste week alle haar toevertrouwde zaken afmaken? Dan zou er, na de opening en de eerste noodzakelijke werkzaamheden, in de eerste week geen openbare zitting moeten zijn.

In de tweede week kon men dan beginnen, het Agendum naar volgorde af te werken. Dat zou met het oog op vele dingen uitnemend zijn. Dan zouden de Acta een beter aanzien krijgen en zouden gemakkelijker geraadpleegd kunnen worden, en alles zou meer ordelijk geschieden.

Onze Acta zijn van groote waarde voor ons kerkelijk leven.

Hoe voortreffelijker ze worden, hoe beter voor de toekomst.

Daarom wenschen wij een behandeling der zaken naar het Agendum. Dat zal de goede afdoening der zaken en op het goede beschrijven der zaken zeer zeker van grooten invloed zijn. Natuurlijk wordt ook deze manier van werken wel door enkele bezwaren gedrukt, maar lang niet door zoovele als de tegenwoordige manier.

Op de Generale Synode van 1917 trachtte men eenigszins dit doel te benaderen. Wij leggen den nadruk op „eenigszins“, want op het voornaamste, om n.m. eerst alle zaken in de sectiën af te handelen, ging men niet in. Daardoor werd een halfslachtige toestand geschapen. De behandeling van zaken was nog niet naar het Agendum, maar de Acta waren het grotendeels wel.

Nu had de Generale Synode van Leeuwarden het werk, in Rotterdam aangevangen, kunnen voltooien, maar in plaats daarvan ging men weer geheel tot de oude manier terug. Zonder motieven te noemen besliste de Generale Synode om tot de oude manier van werken terug te keeren.

En wat is daarvan nu het gevolg geworden?

Zie het op deze Synode.

Eerst is lang en breed over tamelijk ondergeschikte punten gehandeld en toen het aan de belangrijke zaken toekwam, toen was er geen tijd. Dat is een onvermijdelijk gevolg van de gevulde werkwijze.

Wij zullen ertoe moeten komen, om eerst alle zaken in de sectiën af te handelen. Dan kan elke zaak naar de noodige proportiën behandeld worden.

Dan zal er niet eerst worden getalmd, omdat er geen punten gereed zijn voor behandeling, en daarna worden gehaast.

Want er was in de laatste week veel haast. De Voorzitter moest de sprekers aanmanen tot kortheid. Men mocht maar eenmaal soms het woord voeren, n.m. in eerste termijn, enz.

Dat lag, ik herhaal het, niet aan den Voorzitter, maar aan onze manier van werken.

Prof. Dr G. Ch. Aalders kwam in het Ouderlingenblad met een anderen voorslag.

„Dit laatste doet een vraag bij ons rijzen in zake de werkwijze onzer Synoden. Gelijk bekend worden alle zaken, die op het Agendum een plaats hebben verkregen, verdeeld over een aantal praeadviserende commissiën, waarin de Synode zich splitst, om daarna op grond van het door de praeadviserende commissie uitgebrachte rapport en de daaraan bevestigde conclusiën in openbare behandeling te worden genomen. Nu is deze werkwijze uitnemend voor de groote en belangrijke zaken die aan de orde komen. Maar men kan het telkens waarnemen hoe daardoor voor allerlei aangelegen-

heden van minder gewicht veel kostbare tijd wordt in beslag genomen die zoo uitnemend voor belangrijke onderwerpen had kunnen worden besteed. In de commissie is dan over een ondergeschikt onderwerp breedvoerig van gedachten gewisseld, maar een lid der Synode, die tot een andere commissie behoort, brengt in de publieke zitting nog eens weer alles te berde wat in de commissie reeds was gezegd. Of een lid van de Synode houdt in openbare zitting een vrij uitvoerige rede over een zaak, die wanneer hij in de praeadviserende commissie aan de behandeling had kunnen deelnemen, met een paar woorden ware af te doen geweest. Zou hierin nu geen wijziging en verbetering te brengen zijn? Bij zaken van meer ingrijpenden aard zouden we aan de discussie van het in de commissiën voorgebreide volle vrijheid willen laten; maar bij meer ondergeschikte punten is zulk een discussie-vrijheid toch werkelijk niet noodig, en daardoor zou vrij wat kostbare tijd voor de serieuze behandeling van gewichtige zaken kunnen worden uitgespaard. Men zou dan — ik aarzel bijna het denkbeeld te opperen in onzen democratischen tijd — aan den voorzitter meerder macht moeten toekennen. Hij zou vrijheid moeten hebben om bij verschillende conclusiën eenvoudig geen discussie toe te laten, maar aanstonds tot stemming over te gaan; en ook, als hij discussie toeliet, onverhinderd het woord hebben te ontnemen aan ieder, die naar zijn oordeel niet zakelijk genoeg redeneerde of dingen ter sprake bracht die van geen voldoende gewicht waren. Ik stem aanstonds toe dat hier voetangels en klemmen liggen, maar is het, in het belang van een afdoening van zaken op onze Synoden, niet de moeite waard een poging te doen om overvloedige breedte van spraak af te snijden?”

Dr J. C. de Moor legt in de „Utrechtsche Kerkbode“ deze voorstellen in de weegschaal en oppert nog al bezwaren.

Tegen het eerste der drie voorstellen van Ds Landwehr: men handele alles eerst af in de sectiën, alvorens de behandeling in openbare zittingen begint, voert hij aan:

Het schijnt mij toe (met allen eerbied voor het gevoelen van Ds Landwehr), dat hier toch niet de weg is gewezen die tot verbetering der Synodale werkmethode zou kunnen leiden.

Wat het eerste punt betreft, het alles eerst in de sectiën afhandelen, dit zou m.i. op allerlei praktische moeilijkheden afstuiten.

Om enkele te noemen: de een sectie is veel vlugger met haar werk gereed dan de andere; men zou dan moeten wachten met de plenzittingen tot ook de laatste sectie gereed kwam. Dat zou veel geld en tijd kosten, die beter besteed kunnen worden. Meermalen gebeurt het, om een tweede bezwaar te noemen, dat een zaak bij de behandeling in de Synode wederom naar de sectie verwezen wordt voor nader onderzoek of beter overweging. Dat is slechts zelden „strafwerk“ omdat de commissie de zaak niet voldoende had behandeld; meestal is het, dat de gedachtenwisseling ter Synode nieuw licht doet opgaan, nieuwe vragen aan de orde stelt, nieuwe besprekingen wenschelijk maakt. Ook gebeurt het herhaaldelijk, dat de nacht beraad brengt. Bovendien zou het voor tuchtzaken, die het verhooren van personen noodig maakt, meermalen onmogelijk blijken, in de eerste week der Synode alles zoo te regelen, dat ieder gehoord kon zijn en daarna de commissie haar rapport in gereedheid zou kunnen brengen.

In 't algemeen genomen acht ik het onmogelijk, dat de sectiën in de eerste week alles afmaken, zoals Ds Landwehr het wil. Dat was ook in 1920 volstrekt onmogelijk geweest, zooals reeds de zaak-Netelenbos afdoende bewijst.

Daarom meen ik, dat dit middel zou blijken, erger dan de kwaal te zijn.

Tegenover de tweede gedachte van Ds Landwehr laat hij als zwaarste bezwaar wegen:

De Agenda moet zoo worden samengesteld, dag aan dag, dat de Synodale leden in staat zijn, volle aandacht aan haar te blijven wijden. Dat is onmogelijk, wanneer men punt voor punt afhandelt.

De kunst van den praeses lijkt me o.a. ook daarin te bestaan, dat hij een goed kok is voor den geestelijken maaltijd van elken dag. Hij moet de punten met zorg zoo verdeelen, dat er geregeld afwisseling is in de te behandelen onderwerpen en de meer en minder genietbare schotels zoodanig verdeeld worden, dat men niet van het goede of het kwade te veel krijgt. Synodale leden zijn ook maar menschen, en hun uithoudingsvermogen heeft grenzen. 's Avonds en een deel van den nacht zijn ze ook al in het touw, zoodat men over dag den boog niet te strak voor hen moet spannen. Een der beste middelen om hun aandacht levendig te houden is een goede schikking der Agendapunten, en ik heb wanneer mij die taak was toebetrouwd steeds veel zorg eraan besteed om den maaltijd zoo goed mogelijk in te deelen en te ordenen. Men neemt bij een diner toch ook niet eerst alle vleezen, dan alle groenten, dan alle aardappels, enz. Een goed ingericht menu is zoo veel waard.

Hij licht dit toe met de voorbeelden van de toespraken der Buitenlandsche Afgevaardigden en de Zendingzaken.

Omtrent het derde voorstel van Ds Landwehr, n.l. om in de Acta niet de historische, maar de zakelijke orde te volgen, merkt hij op:

De derde gedachte: het volgen in de Acta van de Agenda, zoodat deze niet meer de historische orde der dingen woergeven doch alleen de genomen beslissingen, is toegepast in 1917, doch heeft in de praktijk niet voldaan. De Synode van 1920 besloot dan ook — ik meen: zelfs zonder bespreking —

tot de oude methode terug te keeren. Het alphabetisch register achter in de Acta maakt, dat men voldoende kan vinden wat men zoekt, en evenals in het bloeitijperk onzer kerken ziet men gaarne in de Acta niet alleen wat besloten is doch ook welken gang de Synode daarbij volgde. Haar historie moet beschreven worden en is niet steeds zonder betekenis voor de beoordeeling van haar besluiten. Intusschen kan ik dit punt laten rusten, niet alleen omdat het feitelijk door het besluit van 1920 reeds beslist werd, doch ook omdat het op de werkwijze der Synode geen invloed uitoefent.

Over het voorstel-Prof. Aalders oordeelt Dr De Moor:

Ook met dezen raad zou ik niet kunnen medegaan.

Voorreerst omdat hierdoor de Synode in vele zaken praktisch uitgeschakeld zou worden. Prof. Aalders wil een scheiding maken tusschen zaken van meer en minder ingrijpenden aard; doch wie zal de grenslijn daarvoor trekken? Blijft ook niet dikwijls, dat schijnbaar minder belangrijke zaken toch wel iets bevatten, dat de moeite van het bespreken alleszins waard is? In elk geval: de afgevaardigden der Particuliere Synoden zijn niet ter vergadering gezonden alleen voor de behandeling der meer gewichtige aangelegenheden, doch om over alle zaken, die ter Synode komen, te beslissen. Prof. Aalders ontkent dit niet, doch wil hun den mond snoeten bij kleinere zaken. Ik meen, dat dit niet kan en mag. Wanneer hij hen vragen opkopen of bezwaren rijzen, mogen en moeten zij die in 't midden brengen. Daar zijn ze voor afgevaardigd. Zij kunnen een groot vertrouwen in de commissiën stellen, maar ten slotte rust de verantwoordelijkheid toch op degenen, die het besluit nemen. En die verantwoordelijkheid moeten zij kunnen dragen. Ook is het wenschelijk, dat de gansche Synode, althans eenigermate, op de hoogte is van alle zaken. Wanneer men den commissiën een andere dan voorbereidende macht geeft, zullen ze een plaats gaan innemen, die haar niet toekomt en die voor de Synode schadelijk wordt.

Mijn tweede bezwaar geldt de macht, die Prof. Aalders den voorzitter wil toekennen. Deze lijkt me zoo in strijd met de rechten der vergadering, welke door iedereen voorzitter streng gehandhaafd moeten worden, dat ik zeer betwijfel, of iemand zich bereid zou verklaren, een Synode te praesideren met zulk een mandaat. Hij zou dan de afgevaardigden moeten beletten, hun mandaat op behoorlijke wijze te vervullen. Hij zou hen in de uitoefening hunner rechten moeten belemmeren. Weliswaar zouden zij hem zelf daartoe gemachtigd hebben — doch met een onbehoorlijke delegatie van macht.

„Overvloedige breedte van spraak“ wil Prof. Aalders afsnijden — doch wie spreekt vindt gemeenlijk nimmer, dat hij zich daaraan schuldig maakt. Het is nu reeds moeilijk, sommigen sprekers wat in te toemen. Wanneer een praeses een bescheiden en vriendelijke poging daartoe aanwendt, krijgt hij den wind van voren en verliest soms meer aan Synodalen tijd door het tegensputteren van den spreker dan wanneer hij zijn opmerking niet gemaakt had. Het voorstel van Prof. Aalders zou veel te veel macht in één hand leggen, en de voorzitter zou toch telkens heel wat tijd moeten besteden — afgedacht van het verdriet en de verwijten die het hem zou kosten — om zich te verweren tegen degenen, die meenen, dat juist deze zaak wel besproken moet worden of dat deze spreker wel zakelijk en niet te lang redeneert. En wanneer Prof. Aalders den voorzitter misschien het recht wil geven, zelfs daartoe een woord te laten spreken, dan schept hij toch al te Russische toestanden en legt hij op één persoon een verantwoordelijkheid, te zwaar om te dragen.

Over het algemeen genomen acht ik het ook niet wenschelijk, dat men op een Synode geen gelegenheid krijgt, zich uit te spreken. Zelfs al kost dit wat meer tijd dan strikt noodig zou zijn — men is dan toch beveligd tegen de overheersching van invloedrijke personen; men is tegen latere verwijten van onderdrukking der gevoelens gewaarborgd; en men vergete toch niet, dat herhaaldelijk ook over kleinere zaken bij het debat opmerkingen gemaakt worden, die niet zonder betekenis zijn, terwijl ook de kleinere zaken recht hebben op een ernstige behandeling.

Daarom: geen dictator-voorzitter. Wel een vaste hand en de noodige gestrengheid, die geleid wordt door volstrekte rechtvaardigheid, zonder aanzien des persoons. En voorts zelfbeperking der leden. Aan een voorzitter opdragen wat men zelf kan doen, is zich ongeschikt verklaren om zich zelf in te toemen. En wel kan men hierop antwoorden: ik doe dat niet voor mezelf, maar voor de breed sprakige broeders. Doch gemeenlijk ziet men den balk in eigen oog niet zoo goed als den splinter in des broeders oog. Degenen, die soms heel wat afkeuring hebben voor anderen, gaan vaak aan dezelfde kwaal mank, doch vinden wat ze zelf zeggen natuurlijk uitermate belangrijk.

Ik kan dit gerust schrijven, omdat ieder weet, dat het niet voor Prof. Aalders geldt, die weinig en kort pleegt te spreken. Ik meen echter, dat de wijze, waarop hij de rechten der vergadering zou willen handhaven — die zeker erkend en geëerbiedigd moeten worden — aan te veel bezwaren leidt dan dat het aan te bevelen zou zijn, zulk een meer dan aartsbisschoppelijke macht aan den praeses der Synode te verleenen.

Het eigen voorstel van Dr De Moor luidt:

Het zou aanbeveling verdienen, dunkt me, wat meer een volgende Synode eenigermate den kant mi-ning van het eerste voorstel, door Ds Landwehr gedaan, en besloot, na de openingszitting niet meer in pleno te vergaderen voor Vrijdagsmorgen.

ren. Het alpha-
maakt, dat men
pekt, en evenals
tiet men gaarne
en is doch ook
de. Haar historie
it steeds zonder
haar besluiten,
sten, niet alleen
van 1920 reeds
op de werkwijze

oordeelt Dr De

iet kunnen mo-

Synode in vele
worden. Prof.
tussen zaken
aard; doch wie
Blijkt ook niet
elanguke zaken
moete van het
elk geval: de
oden zijn niet
de behandeling
n, doch om over
en, te beslissen.
ch wil hun den
ik meen, dat in
vragen opkomen
den zij die in 't
afgevaardigd. Zij
de commissies
verantwoordelijk
esluit nemen.
ten zij kunnen
dat de gansche
e hoogte is van
commissies een
goeft, zullen ze
niet toekomen en
ordt.

macht, die Prof.
men. Deze lijkt
der vergadering
ng gehandhaafd
rijel, of iemand
ynode te praesi-
lij zou dan de
mandaat op be-
hen in de uit-
stemmen. Wel-
rtoe gemachtigd
orlijke delegatie

il Prof. Anders
rindt gemeenlijk
lig maakt. Het is
ers, wat in te
bescheiden en
it, krijgt hij den
meer aan Syno-
van den spreker
et gemaakt had,
ou veel te veel
voorzitter zou
en besteden —
terwijl die het
verweren tegen
ze zaak wil be-
ze spreker wel
in wanneer Prof.
het recht wil
te laten spreken.
sche toestanden
i verantwoorde-

cht ik het ook
n Synode gez-
en. Zelfs al kon
dig zou zijn —
e overheersching
is tegen Inter-
voelens gewaard
dat herhaaldelijk
bat opmerkingen
betekenis zijn.
hebben op een

Wel een vaste
die geleid wordt
zonder aanzien-
king der leden
men zelf kan
n om zich zelf
rop antwoorden:
voor de breed-
t ziet men den
als den splinter
die soms heel
aan vaak aan
en wat ze zelf
rijkt.

dat ieder weet,
eldt, die weinig
i echter, dat de
vergadering zou
ond en geërbie-
el bezwaren licht
zijn, zulk een
acht aan den

Moor luidt:

dunkt me, wan-
rmate den kant
r De Landwehr
ingszitting niet
Vrijdagmorgen.

zoodat de commissies van Dinsdagmiddag tot en met Donderdagavond kunnen doorwerken.

De Synode zou dan met zulk een besluit blijven in de historische lijn en die geregeld doortrekken naar de eischen der praktijk.

Vroeger was het gewoonte, dat de Synode van de opening af terstond in pleno vergaderde; en dit bleef doen. De Synode van Amsterdam (1908) heeft met deze methode voor het eerst gebroken en besloten, des Woensdags niet samen te komen, opdat de commissies gelegenheid ontvingen om de zaken voor te bereiden. Alle volgende Synodes zijn in dit spoor gegaan.

Een tweede stap in die richting werd gezet ten opzichte van den Dinsdagmiddag. Na het afdoen der formele werkzaamheden werden vroeger dan verschillende rapporten gelezen om den tijd te vullen tot het sluitingsuur. De Synode van Leeuwarden (1920) heeft die gewoonte veranderd en is des Dinsdagmiddags reeds direct aan 't afhandelen der formele punten in de commissies gaan vergaderen. Nu zou men, dunkt me, deze lijn kunnen doortrekken en ook den Donderdag aan de secties kunnen geven. Ik had zulka reeds na willen voorstellen, doch heb het nagelaten, omdat er eenige praedilectie quaesties waren, die allicht des Donderdags reeds beslist moesten worden. Later, bleek, dat dienaangaande geen voorstellen werden gedaan en de wind gunstiger richting had dan ik verwachtte. Doch het zou m.i. zeker aanbeveling verdienen, wanneer de Synode van Assen een proef nam met het boven aangegeven denkbeeld.

Wellicht vraagt men: waarom dan ook niet den Vrijdag, zooals De Landwehr voorstelt? Ik antwoord: schijnbaar is het verschil niet groot. Maar het onderscheid zit daarin, dat De Landwehr eerst alle commissiewerk afgedaan wil hebben alvorens in pleno te vergaderen. Dat is m.i. onmogelijk, ook als men den Vrijdag erbij neemt voor de secties. En voorts blijven de bezwaren van kracht, die ik de vorige week heb ontwikkeld.

Derhalve is de eenige verbetering, die ik mogelijk acht, dat men van Dinsdagmiddag tot Donderdagavond in de commissies het voorbereidend werk verricht en dan des Vrijdags de eerste gewone pleno-zitting gehouden wordt. De agenda zal dan stellig groot genoeg zijn; terwijl nu voor den Donderdag soms slechts juist mondjesmaat gekookt is.

In de „Geref. Kb. voor 's-Grav." laat Dr K. Dijk zich dus over dit onderwerp uit:

Een punt wil ik echter even naar voren brengen, en dat is dit, dat deze synode ons de noodzakelijkheid van wijziging der werkwijze duidelijk geleerd heeft. Doordat de subcommissies niet gereed waren, kon de synode in de eerste dagen niet opschieten, en zijn aan het eind veel belangrijke quaesties te haastig afgehandeld. Ik weet wel, dat het niet anders kon, maar deze onevenredigheid moet terdege onder de oogen worden gezien. M.i. zou het veel beter zijn, wanneer de commissies eerst afwerkten, en alle rapporten in gereedheid brachten. Dan kon een geregeld agendum worden afgewerkt; werden verrassingen vermeden, want zelfs een synodelid weet doorgaans 's morgens om 9 uur niet, wat er dien dag zal behandeld worden; zou men op de hoogte zijn met de conclusies, waarover men nu moet stemmen, na ze slechts even gehoord te hebben, en was een regelmatige en rustige gang van zaken gewaarborgd.

En om nu met Prof. Dr F. W. Grosheide in „Noord-Hollandsch Kerkblad" te besluiten:

Wat zij en anderen ten beste hebben gegeven, verdient zeker alle overweging, maar het enkele feit, dat er geen volledige overeenstemming bestond, toont ons, dat er nog wel iets over het onderwerp mag worden gezegd.

Wat ons vrijmoedigheid geeft om er ook iets over te schrijven.

Want men komt er niet met aan te dringen op korthed in het debat. Vooreerst is het merkwaardig, dat zij, die naar het oordeel van anderen te veel tijd in beslag nemen, doorgaans zelf meermalen verplicht te zijn om te spreken, gelijk ze doen. In de tweede plaats komt het op elke Synode voor, dat losweg in het debat gemaakte opmerkingen de instemming ontvangen van de geheele vergadering. Het zou ook daarom reeds niet goed zijn de debatten al te zeer in te korten.

Met langer vergaderen komt men er ook niet. Op zichzelf kan een Synode evenveel vier als drie weken duren. Maar als men vier weken vergadert, zal men niet des morgens, des middags en des avond in volledige vergadering of in commissie kunnen samenkomen. Dat zou boven de kracht gaan van meer dan één. Vooral degenen, die veel te doen hebben, ik denk aan de leden van het moderamen, zijn na drie weken vergaderen te vermoeid om er op dezelfde wijze een vierde week aan vast te knopen. Dan zou men het dus anders moeten doen en worden de vier weken vijf.

Poch er is nog een kant aan dit vraagstuk. Drie weken achtereen van huis, is voor meer dan één reeds te lang. We zien dan ook, dat er onder de ouderlingen nogal afwisseling is en telkens secundi opkomen. Voor de predikanten ligt de zaak anders. Maar in den tijd, dat ze ter Synode zijn, staat het werk thuis stil. Ze kunnen zich niet behoorlijk voorbereiden voor hun preek en trachten dus te ruilen met een collega. Van catechisatie en ziekenbezoek komt niets.

Zal er wat gebeuren, dan moeten we zoeken in andere richting.

Voor mijn besef zijn volstrekt niet alle zaken, die op de Generale Synode komen, van dezelfde betekenis. We hebben stukken als — om nu maar bij de laatste Synode te blijven — de liturgie, de beëindigingsvragen, de gezangen, die indertijd van betekenis zijn voor heel ons kerkelijk leven.

We hebben zaken als de zending, die ons voor een groot deel boven het hoofd gegroeid is. Er zullen niet veel leden der Synode zijn, die zelfstandig een oordeel kunnen vellen over alle zendingsaangelegenheden.

We hebben tuchtgevallen, grensregelingen, enz., waar alleen de commissieleden, die nauwkeurig al de stukken hebben gelezen, soms personen hebben gehoord, enz., een oordeel over vellen kunnen.

Nu zou ik de zaken niet alle op dezelfde wijze willen behandelen. De twee laatstgenoemde groepen zou ik willen laten afdoen door de commissies, die daartoe dan — voorzover het niet over tuchtgevallen gaat — ook publiek zouden moeten vergaderen. Deze wijze van handelen zou vele voordelen hebben. Twee commissies konden tegelijk samen komen en zaken afdoen. Na de besloten zittingen der commissies konden hare openbare samenkomsten snel afloopen. Voorkomen werd, dat in de dus behandelde gevallen een lid der commissie in de volle vergaderingen der Synode herhalen gaat, wat hij reeds in de commissie heeft betoogd, ook dat ten getieve van een lid buiten de commissie allerlei, dat reeds in de commissie te berde kwam, weer moet worden vermeld.

Er zouden ook andere voordelen zijn. Met alle waardeering voor de bekwaamheden van de leden der Synode vraagt men toch of in tuchtzaken, grensregelingengevallen en dergelijke een oordeel van een commissie, dat berust op nauwkeurige overweging van alle stukken, niet van meer waarde is, dan het oordeel van een vergadering, die de stukken niet heeft gezien. Men vraagt, of bij de zending de uitspraak van een klein aantal deskundigen niet meer waarde heeft, dan die van een volle Synode.

Maar natuurlijk zonder meer kan de hier gegeven voorslag niet worden aanvaard. Art 30 en 31 onzer Kerkverordening zal niemand op zij willen zetten. Daarom moet gehandhaafd, dat de Generale Synode zelf behandelt, wat in mindere vergaderingen niet is afgedaan en wat tot de kerken der Synode in 't algemeen behoort, en evenzeer moet gehandhaafd worden het recht van beroep.

Een algemeene bepaling, dat die en die onderwerpen niet door de volle Synode behoeven te worden behandeld, is onmogelijk. Te minder, waar, wat het een jaar weinig de aandacht heeft getrokken, door allerlei omstandigheden een volgende maal op aller belangstelling beslag zou kunnen leggen.

Het zou daarom zoo moeten, dat de roepende kerk terstond bij de opening der Synode een voorstel aanhangig maakte, om die en die onderwerpen aan de commissies ter afdoening over te laten. Debat zou daar niet over moeten worden gevoerd. Hoogstens zou hij bepaalde onderwerpen de Synode kunnen stemmen voor of tegen.

Natuurlijk veranderen de commissies eenigermate van karakter. Ze worden dan niet meer alleen praediseerend, d.w.z. de zaken voorbereidend en er een voorstel over doende, maar ze krijgen tevens het karakter van deputaatschappen der Generale Synode, aan wie opgedragen is bepaalde zaken af te doen.

Ook zou de samenstelling der commissies wellicht iets anders moeten worden. Nu worden in elke commissie afgevaardigden genomen uit zooveel mogelijk alle provincies. Dan zou het beter zijn meer op deskundigheid te letten.

Natuurlijk heb ik op de bovengenoemde artikelen moeten besnoeien.

Toch heb ik over het geheel het citaat zoo ruim genomen, dat niemand mij zal verwijten tegen de objectiviteit te hebben gezondigd.

Naar ik meen is dit alles, wat onze pers er over geschreven heeft.

Mocht ik iets hebben overgeslagen, dan verzoek ik beleefd desbetreffende bladen, zoodra men dit leest, mij toe te zenden.

Bij voorbaat mijn vriendelijken dank.

Er is n.l. veel aan gelegen of zich reeds zekere eenstemmigheid in de opinie begint af te tekenen.

Voorts hoop ik de volgende week ook wat in de collecte te doen.

— Hoe lichten wij het buitenland over onze kerken in? —

Op ons lijstje van onderwerpen hadden we ook staan het artikel van Prof. Dr H. M. van Nes over de vergadering van de Presbyteriaansche Alliantie, dezen zomer te Zürich gehouden.

Prof. Bouwman was echter met zijn bespreking in „De Bazuin" ons voor.

Wat hij daar schreef, heeft zoo goed als geheel onze instemming, zoodat we veel achterwege laten van wat wij naar ons oorspronkelijk plan hierover wilden zeggen.

Toch zou ik er gaarne nog iets aan toevoegen.

Te Zürich gaf men volgens Prof. van Nes zijn verwondering er over te kennen, dat onze Gereformeerde Kerken zich niet hadden laten vertegenwoordigen en dat men gaarne ook over onze kerkengroep inlichtingen had ontvangen.

Naar het oordeel van Prof. Bouwman kunnen onze kerken niet met de Presbyteriaanse Alliantie in vast verband treden. Daarvoor is de grondslag te wankel. Dit werd reeds op onze jongste Generale Synode uitgesproken en daarmee zijn we het hartelijk eens.

Dit neemt, zoo merkt Prof. Bouwman op, niet weg, dat vooraanstaande personen in onze kerken er zeer gevoelig kunnen optreden en dat dit zeer wenschelijk is. Hij wijst op de voorbeelden van wijlen Prof. Bavink en Prof. Van Gelderen. Niets is er tegen, dat een onzer Gereformeerden het licht laat vallen op onze kerken. Het kan

slechts worden toegejuicht. We gaan hierin met Prof. Bouwman gaarne accoord.

Maar nu doet zich een moeilijkheid op.

In welke kwaliteit zal die persoon daar de vergaderingen bijwonen?

Als officieel afgevaardigde van onze kerken kan dit niet.

Welk lichaam moet hem dan deputeren?

Zulk een lichaam bestaat er o.i. niet.

Dan zou hij uitgenoodigd moeten worden door de Alliantie zelf.

Vroeger is dit, naar ik meen, wel geschied. Maar dit jaar voorzover mij bekend is niet.

Die pas werd alzo afgesneden, waarvan we natuurlijk de Alliantie geen verwijt kunnen maken, daar deze niet begrijpt, waarom onze kerken zich bij haar niet aansluiten.

Dan zou iemand of meerdere personen uit onze kerken op eigen gelegenheid moeten heengaan. Over het financiële bezwaar stappen we voor 't oogenblik heen. Voor een vergadering te Zürich zou dit bij sommigen wel te overkomen zijn. Anders is het, wanneer de Alliantie een plaats in Amerika daarvoor uitkiest. Maar veel ernstiger bedenking hebben we. Een particulier persoon zou uit zelfrespect niet als spreker op zulk een vergadering willen optreden. Hij zou den schijn van indringerigheid niet op zich willen laden, de pretentie alsof hij de aangewezen officieuze representant zijner kerk is, niet willen voeren. En ondersteld al, dat enkelen hierin geen been zagen en er zoo meerderen ter vergadering verschenen, wie zou er dan aan bod moeten komen?

Maar in deze behoort — als ik de Statenvertaling eens volgen mag — onze bescheidenheid den buitenlandschen kerken bekend te zijn.

Hiervoor zou dan een oplossing moeten worden gezocht.

Doch stel nu eens, dat dit voor elkander kwam. Zouden we daarmee ons doel bereiken.

Zou daardoor het buitenland voldoende over ons zijn ingelicht?

Een afgevaardigde mag slechts tien minuten het woord voeren. Dat is geloof ik de laatste jaren de regel. Toen Prof. Bavink te Toronto zijn rede wat langer wilde uitstreken, werd hij eenvoudig afgeklopt. Ook in het verslag werd het opgekropte deel van zijn toespraak niet geheel opgenomen. Wat nemen de afgevaardigden van zoo'n gesproken woord mee? Heel weinig. En wie lezen de verslagen? Stellig ook een niet belangrijk percentage der predikanten in andere kerken.

En waar we nu als Gereformeerden een wonderlijken tijd beloven, mogen we ons weleens afvragen of we ten opzichte van het buitenland niet verder behooren te gaan.

Wanneer we zeiden: de Heere heeft voor onze Gereformeerde belijdenis een geopende deur gegeven, zou dit wellicht iets te sterk zijn.

Maar het kan niet geloofend, dat in verschillende landen, zij 't misschien door een kleine groep, verlangend wordt uitgezien naar nadere kennismaking met ons.

Uit de laatste weken nog zou ik daarover interessante mededeelingen kunnen doen. Ik zal daarmee evenwel nog wat wachten tot ik meerdere gegevens heb ontvangen.

Zouden we deze gelegenheid laten voorbijgaan? We zouden ons daardoor zwaar bezondigen.

Waar er een deur opengaat, daar moeten we ook binnentreden.

En dat niet uit zeker kerkelijk of konfessioneel imperialisme.

Indien dit bij ons voorzat, zouden wij er ons van moeten zuiveren.

Maar uit gehoorzaamheid jegens God.

Uit liefde tot Christus, die als Koning onze kerken zoo heeft geleid en zulk een eenige plaats in de wereld heeft gegeven.

Uit waarachtige dankbaarheid, die mededeelzaam maakt.

Hoe zijn wij tot, naar ons inzicht, zuiverder belijden gekomen?

Door treffelijke godgeleerden?

Weg met die gedachte!

We hebben het om niet ontvangen.

Maar nu vordert de Heere ook van ons, dat wij het om niet zullen geven.

Wij moesten alvast beginnen met naar doel-treffende middelen te zoeken.

En dan dunkt mij, dat de pers als een der sterkste machten op aarde moest te hulp geroepen.

Als nu I op het program zou ik willen zetten: een brochure, waarin in 't kort wordt uiteengezet de historie, de inrichting en de belijdenis onzer Gereformeerde Kerken. Deze zou moeten verschijnen in het Engelsch, het Fransch, het Duitsch en het Hongaarsch. Natuurlijk zou men alleen de hoofdzaken moeten vermelden. Geen uitgesponnen historie-studie b.v. zou men daarin mogen geven, maar alleen dingen, die onder ons volkomen zekerheid hebben. Geen afdrak van de drie formulieren van Eenigheid, maar om te beginnen een beknopte, populaire dogmatiek.

Allicht is voor de samenstelling dezer brochure iemand te vinden.

En indien niet, dan wil ik haar in een van mijn vacantes D.V. wel in gereedheid trachten te brengen en tevens pogingen in het werk stellen

om het door geëfende vertalers vertaald te krijgen, zoo mogelijk zonder eenige kosten.

Natuurlijk zou zij niet in alle deelen gelijk-luidend kunnen zijn voor elk land. Wat b.v. de kerkinrichting aangaat, zal men rekening hebben te houden met de kerkinrichting van de bepaalde landen, waarvoor ze bestemd is en zich anders moeten uitdrukken.

Dat hier groote moeilijkheden te overwinnen zijn, mag niet ontkend.

Maar moeilijkheden zijn er voor een deel juist om overwonnen te worden.

Doch vóór alles moet vaststaan, dat deze brochure op groote schaal in het buitenland verspreid zal worden.

En voor die kosten kan ik vanzelf niet instaan.

Men kan niet zeggen: stel die brochure tegen den kostenden prijs in het buitenland verkrijgbaar. Want dan zal het debiet gering zijn.

Dan bereiken we niet, die we bereiken willen. Dan trekken we de aandacht van de reeds ontwaakten, maar we moeten trachten ook slapenden wakker te schudden.

Enorm behoeven de kosten niet te zijn.

Het best zou misschien zijn, dat enkele of vele kerken, die met dit plan sympathiseeren, aan de volgende Generale Synode vroegen er een bedrag voor te voteeren.

Dan — dit is het eerste programpunt. Er zijn er meerdere.

Het zou echter niet voorzichtig zijn alles tegelijk overhoop te halen.

Het ontwikkelde plan is m.i. het minst kostbare en het meest krachtige.

— Een grootsch plan.

Ik vraag wel excuus, dat ik van het eene plan in het andere val, maar ditmaal geldt het niet een plan van mij, maar van Prof. Sebestyen, bij ons allen bekend en geliefd.

In een der laatste nummers van de „Hongaarsche Herauf“ herinnert hij aan den gezegenden geestelijken invloed, welke ons land in de 17e eeuw op Hongarije heeft uitgeoefend en dat niet het minst door te zorgen, dat Hongaarsche studenten hier konden studeeren. Eens is het gebeurd, dat er hier 31 tegelijk waren.

En nu wenscht Prof. Sebestyen:

„Dit tijdperk moet nu hernieuwd worden, als wij zien willen, dat de Gereformeerde beweging niet

groote krachten en met een zekere snelheid vooruit gaan zal. Want stelt u eens voor, wat er gebeuren zal als er jaarlijks of om de twee jaar, niet één of twee, maar tien of vijftien studenten naar Nederland konden gaan en volgens de Gereformeerde beginselen opgeleid worden. Dan konden we binnen 10 jaar 100 of 150 predikanten in Hongarije hebben, die, zooals dat in de 17e eeuw gebeurde, de zuivere Geref. leer naar Hongarije zouden overbrengen, verspreiden en verdedigen. Van deze jonge mannen zouden dan later zeker eenigen ook als theol. professoren aangesteld kunnen worden, en zou daardoor het geheele onderwijs aan de Hong. Theol. Hogescholen volkomen in Geref. handen komen.“

Hoe heerlijk zou het zijn, indien die wensch in vervulling kon gaan!

Kon Hongarije overstroomd worden met Gereformeerde predikanten — Gereformeerde, niet in naam, maar in de daad — dan zou dit ongetwijfeld voor dat volk de belofte van Reformatie in zich dragen.

Nu worden de studenten door stipendia wegge-lokt naar Duitschland, vanwaar ze als volbloed Ritschlianen naar hun Heimat terugkeeren, naar Schotland, waar ook de Ritschliansche zuurdeesem de Gereformeerde belijdenis veelszins verzuurt, naar Utrecht, waar ze slechts enkele Gereformeerde hoogleraren vinden en waartegenover het ethische gevaar hen bedreigt.

Zal dit gekeerd worden, dan zal er van onzen kant wat moeten worden gedaan.

Er zijn b.v. aan de Vrije Universiteit thans twee Hongaarsche studenten — of er aan de Theol. School dit jaar ook nog zijn, weet ik niet.

Maar als regel blijven die studenten slechts één jaar.

Dit is veel te weinig.

Vóór ze de Hollandsche taal goed machtig zijn, moeten ze weer weg, om voor anderen plaats te maken.

Zou er geen middel zijn om te zorgen, dat althans veelbelovende studenten hier drie of vier jaar theologie konden studeeren?

Van één jaar zou men haast kunnen zeggen: het is geen jaar.

Maar Prof. Sebestyen heeft een voorstel.

Kunnen, zoo vraagt hij, grotere kerken in Nederland niet één Hongaarschen student voor hun rekening nemen?

En wij vragen het hem na.

Natuurlijk loopt de Schaepman-geest daarbij meer in het oog. De brullende leeuwen, die den strijd opzoeken, loopen de kluis van den dichter-bidder makkelijk voorbij op den tocht, aan welks einde een serenade voor hun grooten kampvechter staat. En daarom treft in de weekbladen telkens weer de vermelding van het opleven van den Schaepman-geest: denk, voor wat verleden week betreft, aan de Basiliek van het heilig hart, waarin het hart, dat Gezelle mystiek ontroert, als een Schaepmans-lente wordt ingedragen in de propaganda. En herinner u, voorzover deze week betreft, het bericht, dat in 1926 het groote algemeene Vaticaanse concilie, dat in 1870 plotseling afgebroken werd, weer bijeenkomen zal. 1870 — dat is het jaar van Rome's groote glorie, het jaar van de onfeilbaar-verklaring van den paus, het jaar van Rome's bewuste voltooiing van de leer van: Rome als wereldmacht. Als dit blad verschijnt, is het 8 December, juist de datum van de sameroeping van het groote concilie. En als dat werk nu wordt voortgezet, dan zal het beeld, dat Schaepman beelde: Petrus op het Kapitol, wederom zijn knielende aanbidders hebben. De toost-termen van Schaepman zijn nog niet vergeten:

„De paus! Wie onzer heeft dat machtig tooverwoord! Ooit zonder kloppend hart of roerloos aangehoord?“

Ja, het is nog altijd Schaepmansch „breed“ bij Rome. En dan komt daar deze week nog bij de boodschap, dat behalve de internationale spraak der sternen (de basiliek) ook weer de internationale spraak der tongen zal worden gehoord. Het 27e internationaal eucharistisch congres is aangekondigd, en dat is dus niet iets nieuws. Maar het is ditmaal in Nederland en dan boven den Moerdijk, in Amsterdam, dus in een niet-roomsche omgeving; niet in Maastricht, niet in Nijmegen, die stad, die door de pas geopende roomsche universiteit nog den glans heeft van het nieuwe.

Ja, de Roomschen zijn breed. Gereformeerden vonden eens hun „Jeruzalem van Nederland“ uit in een stadje, dat langzaam leegsijpelt, maar de Roomschen kijken naar Amsterdam.

De geest van Schaepman leeft.

Maar die van Gezelle ook.

Terwijl aan de breede straat de „breede“ actie op touw gezet wordt, daar zal binnenkort wel weer het een of andere boekje van Roomsche schoonheid ons vertellen, dat Rome fyne geesten heeft en zachtmoedige harten. Daarin nu staat het wel met ons gelijk. Maar: Rome laat aan zijn Gezelle-typen den tijd tot zelfontplooiing, en daarin is het ons ver vooruit. Wie bij ons niet de allures aanneemt, dat hij alles en nog wat kan, die ziet zich het vertrouwen, althans het geduld, opzeggen.

Schaepman en Gezelle, en die zich ieder naar eigen aard ontwikkelend, ... wij kunnen van de Roomschen veel leeren. Wij hebben gelukkig de breedte weer gevonden, wij hebben ook onzen reus gehad, een gave

Zouden Amsterdam, Rotterdam, Den Haag, Utrecht, Groningen, Leeuwarden en nog enkele andere kerken niet elk jaar voor dit doel f1000 bij elkander kunnen brengen. f1000 vertegenwoordigt in dit opzicht één student. Daar kan hij krapjes van leven en studeeren — maar dan toch leven en studeeren.

En zouden andere kerken in combinatie ook niet f1000 bij elkander kunnen brengen?

En zouden de Particuliere Synodes haar deputaten voor het Studiefonds niet kunnen opdragen om de kerken, die in deze nog niet de hand aan den ploeg sloegen, te verzoeken, buiten het Studiefonds om nog eens f1000 bij elkander te brengen.

Hiervan zijn we overtuigd: het kan.

Men kan daarbij tien à vijftien gerust als minimum stellen.

Men behoeft zich ook niet voor goed te binden. Voorloopig slechts voor tien jaar.

Dan kan men weer zien.

De velden, zoo gelooft Prof. Sebestyen, zijn er wit om te oogsten.

Laten wij dan bidden, dat de Heere arbeiders in dien wijngaard uitstoote.

En laat het ons aangenaam wezen die arbeiders te mogen toerusten.

Wie bindt in de kerkeraden onzer grootere kerken de kat de bel aan?

Wie neemt het initiatief tot combinatie van kerken voor dit doel?

Wie brengt deze aangelegenheid op zijn Particuliere Synode?

Men stelle niet uit.

HEPP.

UIT HET POLITIEKE EN SOCIALE LEVEN.

Geen repristatie.

I.

Eer ik tot de behandeling van een nieuw onderwerp overga, moet ik eerst een oude schuld afdoen. Nog altijd wacht de belangrijke rede, die de tegenwoordig-demissionnaire minister van financiën in de maand Juni, toen hij nog geen minister was, uitgesproken heeft op de jaarvergadering der christelijke werkgeversvereniging, op

Gods. Maar we hebben te weinig werkers, en de breedte verhindert de enkelen het afsteken met Gezelle naar de diepte. Wie daar geen raad op vindt, zal ons zien bezwijken. Volksleiders die een uur van stilte schuwen, omdat ze hooren de critiek, die zegt: dat uur hebt ge gestolen van de gemeente, die immers „betaalt“, ze zullen niet meer tijd hebben om te ontvangen, en wie dan hun gemakkelijk geveul! Ze zullen geen uur meer hebben om te zwijgen, en wie dan hun twee uur van vloeiend spreken! „Glorie en victorie“ ... de Schaepmans leggen er nog zelf in, maar de leerlingen zijn zoo sterk niet meer.

Wij moeten van Rome durven leeren, en de geleerde les toepassen ook.

Want Brom heeft gelijk, en de lezer zal zijn roomsche taal wel „overzetten“ naar gereformeerden frans:

„Om den koorzanger vrij zijn zalig ambt te laten vervullen, blijft een kerkwachter gewapend staan: beiden deelen in denzelfden dienst.“ Wie den strijd, die ook voor ons is en wordt gestreden, met leelijke woorden afmaakt, vergeet, dat de Gezelle-geest niet peinzen kan, als een ander hem niet de veiligheid van zijn heiligdom verzekert. Maar wie alleen de breedte en den opmars kent, die vergeet weer, dat de Gezelle's en de Schaepmans tenslotte broeders zijn. „Ze konden beiden hun volk grijpen, omdat ze houvast hadden daarboven.“ „De hemel gaf den strijder sterke schouders en den dichter een leer hart; de daden van den een en de offers van den ander, het spreken van den eerste, en het zwijgen van den laatste, ze vormen samen een beeld van 't volle christendom. Uitsluiten doen ze elkaar allesbehalve.“

En Brom zegt het goed: Gezelle en Schaepman zijn twee broeders op één zonnig kerkraam.

Als wij kerkrampen schilderden, we zouden graag de saamhoorigheid van onze Gezelle- en onze Schaepman-naturen willen vastleggen op het raam ... na hun dood. Maar bij hun leven zouden wij tot Gezelle zeggen: wilt gij droomen en stille zijn, doe het dan op eigen kosten. Alsof de daarvoor „verbruikte“ tijd straks niet vanzelf weer onze eigen tijd werd.

Wij kunnen dierbaar over Maria preeken en aan Martha de waarheid zeggen. Maar als we van den preekstoel af zijn, dan begint het lieve leven weer. Veel dienen. Weinig stilte. Breed, maar niet diep.

„Een goeie dominee brengt zijn eigen tractement mee“ ... kent ge iets meer verschrikkelijks? Want de „goeie“, dat zijn de Schaepmans, de breedden, maar de Gezelle's verteren den tijd, die nog altijd voor de betalende gemeente te veel „geld“ en te weinig „genade“ is.

De Schaepmans kunnen bij ons kapitalisten worden, maar de Gezelle's moeten het zijn. En dat is een groot ongeluk. Rome heeft voor beiden zoo noodig een suppletiefonds.

K. SCHILDER.

KRONIEK.

De geest van Schaepman en Gezelle.

Gerard Brom — een man om jalouersch op te zijn — heeft in het onlangs verschenen werk: „De Stad op den Berg, Rome door Roomschen“ in een treffend artikel op het verschil tusschen Schaepman en Gezelle gewezen. Ze zijn beiden priester geweest. Maar ... welk een verschil! Schaepman de werker, Gezelle de pleier aan 't heiligdom van het geweten. „Waar de stonderende Schaepman meer ontzag kon afdwingen, weet Gezelle fluiserend liefde te winnen.“ Schaepman is een reus, een beeld als 't ware op den gevel van een kerk, een beeld met triumfeerend gebaar, — en Gezelle is een ingetogen figuurtje weliswaar, maar hij staat dan ook binnen het heilige der heiligen. Schaepman speldt het portret van Bismarck op zijn deur: die twee zijn familie: vechtersbazen. Dienovereenkomstig wil de reus S. de rol van den kolos Christoffel hebben: die toch is de athleet, die Christus op zijn zware schouders door de wereld droeg; maar Gezelle „droeg hem zachtjes rond in zijn hart“. Schaepman de strijder, die geen tijd heeft voor de eenzaamheid, die zielen veredelt; Gezelle is de knuizenaar tegenover den kruisvaarder Schaepman. Waakhoud aan Rome's deur is Schaepman, maar die de zangen daarachter zingt, dat is Gezelle. Schaepman vecht voor de kerk, Gezelle lispelt den zoeten naam van Jezus. „De een (S.) speurt, de ander staart (G.), want de een rekent, de ander peinst. S. vangt de geluiden van de wereld op, maar Gezelle luistert „naar het diep gedoken woord zoo zoet“. Wat de natuur beteekende voor G., dat was voor S. de geschiedenis. „Breed“ is van den een, „diep“ is van den ander het lievelingswoord. Raak typeerend zegt Brom van Schaepman: „Verwend als door zijn publiek, kon hij 't niet meer laten om, wat de kunstenaars noemen, dik te doen. Het misbruik van de woorden „glorie, victorie, historie“, waarin hij met bedenkelijke oprechtheid verzekerde „schetterende fanfares“ te hooren, is daarvan een voorbeeld; en de volkslunior heeft zijn hoogdravende taal gepara-dieerd door tusschen staaltjes van die verhevenheid een hartig „jandorie“ in te lassen.“ Aldus Brom, die niet zal geweten hebben, dat gereformeerde humor, naar oude legende, ongeveer op gelijke wijze met een calvinistischen professor-redenaar gehandeld heeft, ook om de „glorie en de victorie“ goedmoedig te belachen, die zoo gemakkelijk van de lippen vloeiden. (Maar bij ons kan zooiets nog geen VOLKS-humor zijn, daarvoor zijn tot op zekeren leeftijd alleen de kandidaten voor de hogere regionen ontvankelijk.)

De vergelijking tusschen de twee groote Roomschen is schitterend van duidelijkheid en scherpte. En het schijnt, dat de Roomschen, naarmate zij zich de typen van hun leven meer afgerond voor oogen zien treden, des te meer ook zich beijveren, om hen bewust te volgen.

een belasting
wachten
zijn uiter
in te hal
den heer
verzweeg
bestaan v
gewicht.
resse. Im
op het h
alle repri
herstel v
geweerd,
hetgeen v
matie doe
Dit nu
Vooral
haar hoo
de vrucht
zullen ve
in zekere
beteringen
en dems
stand van
toe bijge
Menigeen
tische „vr
welken ee
ge niet al
ons sluip
potten b
dat een n
gevers: er
venden e
deed hoor
geen re
overbodig
weergeef
komt, en
dat niet t

Zijn re
Zij roep
Dat ein
overgang.
„Men k
hest verge
een rups.
heid is da
niets and
is slechts
buitenkan
en straks
nieuw sel
nu in de
politiek e
van de bi
heid, nog
dood te ga
begonnen
zichtbaar
nog maar
Maar wat
nisch prog
een mechi
ken. Er he
Die om
social te
Want i
niet pas l
de dingen
is het jar
schijn en
tot voor l
ouden naa
de stand
gaan groei
Toen kwa
het parlen
encycliek:
Kuyper
stuk en
ten het str
en de beg
ten meer
denden st
ontstaan,
betrekkelij
verandering
proces dat
is ouder,
evolutie, v

Nu hee
invloed g
Terwijl
krachtsins
hij thans
voor een
stoun der
ten betale
duwzijde
macht, wa
trekt, of t
twijfel ter
tein moet